

**PROFESORUL TUDOR TEOTEOI ȘI ISTORIA BIZANTINĂ.
CONCEPȚIA DESPRE ISTORIE (I)**

**PROFESSOR TUDOR TEOTEOI AND BYZANTINE HISTORY.
THE CONCEPT OF HISTORY (I)**

Damian Liviu*

Abstract

Professor Tudor Teoteoi represents, especially for some of the younger historians, a model in the field of historical research. From the search of „what has happened”, in the historical sources, in the original languages of these sources, to the collection of data, of the significances and meanings of the historical event, with all the implications of detailed temporal developments and „permanent” forms of life to the reconstruction and description in the architecture of the text of the various „faces” of the past in a dense, but clear and persuasive form, through analytical and critical approach, professor Tudor Teoteoi stands as such a model. In the present study we endeavor to outline his approach to history, as it is to be found in some of his remarks, following that in the second part of this study, which will be published separately, to share systematically some fundamental themes of medieval Byzantine history that were part of the concerns of Professor Tudor Teoteoi throughout his career.

Key words: historian’s craft, method, concept of history, positivism, story, permanent forms of life.

În paginile care urmează, ca o primă parte a analizei noastre, încercăm să schițăm în câteva cuvinte înțelesul câtorva comentarii ale profesorului Tudor Teoteoi cu privire la rostul (1) cercetării istoriei și al meșteșugului istoricului. În a doua parte, pregătită pentru o tipăritură viitoare, prezentăm tematic viziunea profesorului Tudor Teoteoi cu privire la (2) istoria Bizanțului/forme și moștenire culturală/contribuții, (3) romanitatea orientală; (4) continuitate; (5) statul medieval bizantin și (6) istorie ecleziastică/forme teologice. În mod evident, preocupările profesorului Tudor Teoteoi sunt mult mai largi și contribuțiile sale cu greutate și selecția asupra căreia ne oprim ține doar de încercarea unei analize sistematice asupra unor teme din vasta cercetare a profesorului Tudor Teoteoi.

Sub aspect critic, abordarea noastră nu are în vedere statutul istoriografiei românești prin reprezentanții săi în contextul ritmurilor rapide care cer preocupări

* Lector universitar doctor la Facultatea de Istorie a Universității București, liviu.damian@istorie.unibuc.ro

tematice istorice în funcție de gusturi și pulsații sociologice *prezenteiste* sau care să caute validarea „stării de bine” a istoricilor în concurența de a fabrica produse istorice pentru o istorie care se „acelerează”, cum ni se tot repetă, istoricul devenind un angajat într-o piață în care după ce a feliat prin întregul istoriei trebuie să satisfacă ritmat noi și noi gusturi colective, scormonind neobosit *cultureme* și *morfeme* potrivit unui calendar fictiv și inventar social-politic, consumerist simțual-vizual lipsit de stabilitatea și reflexivitatea cuvântului. Timpul, ca element fundamental al istoriei, nu se accelerează în sine, deși, pentru omul recent, există doar iluzia trecerii rapide prin pasajul/coridorul timpului a multiplelor întâmplări și suprapuneri de planuri care acum apar simultan conștiinței individuale livrate acesteia de dispozitivele virtuale care fac aceste întâmplări și suprapuneri de planuri să fie omniprezente și imposibil de asimilat. De fapt, experiența umană în fundamentele ei decantează aceleași „permanențe” (cuvânt preluat de la Nicolae Iorga, întrebuițat și de profesorul Tudor Teoteoi) ale naturii umane, în ceea ce are ea mai nobil, deși la suprafață varietatea contingențelor, generate de „întâmplat” sau de ingineriile sociale/ideologii, reclamă o percepție falsă cu privire la realitatea „permanențelor” (și „formelor de viață”), dată de încărcătura psihologică imediată livrată prin virtual, individul fiind conștient numai de prezentul social, alienat de trecut. Istoricul, oricare ar fi provocările sociologizării cunoașterii, trebuie să rămână (metaforic) în urma șirului de petrecători prin lume, mergând agale și reflectând la margini sau la centrul drumului asupra urmelor de „omenime” — cuvânt preluat de la Nicolae Iorga — și să rămână de partea *omului*, nu de partea abstractizării sociale, ceea ce invită tocmai la o adaptare *conștientă* față de prezent prin resursele de cunoaștere disponibile. În acest sens, în măsura în care această poziționare epistemică mai contează, la profesorul Tudor Teoteoi „sesizarea adevărului cu propriul cuget” sau „ajungerea la adevăruri prin propria rațiune” (<http://ebooks.unibuc.ro/istorie/ideologie/1.htm/> 16.07.2023) sunt de primă importanță. De altfel, în discuțiile libere, profesorul Tudor Teoteoi insistă, pentru studenți, tocmai în lumea „ordinatorului” a *copy-paste*-ului, mai întâi pe „asimilarea” și „digerarea” materialului, pentru că primar, în munca cuvântului, este ceea ce trece prin conștiința noastră și abia secundar ceea ce ține de domeniul manipulării manuale.

Cercetător al formelor vieții istorice (politice, religioase, intelectuale, sociale etc.), căutător al evenimentului și faptului istoric prin cercetarea asiduă a izvoarelor, supuse *criticii* specifice cercetării istorice (o formă de discernământ), „istoric cu spirit critic” — citez din recenzia profesorului Nelu Zugravu, deși ultimele cuvinte ale recenziei par a trăda o nemulțumire care a luat dimensiunile argumentelor *ad hominem* — (Zugravu 2021 523), fidel realităților istorice în reconstrucția acestora prin ceea ce noi am numi „istorie problematizată”, folosindu-se de un limbaj în care predomină redarea *înțelesului* faptelor istorice cu lumina proprie acestora, fără retorica zilelor noastre și fără verbiajul excesiv, profesorul Tudor Teoteoi practică consecvent o hermeneutică care respinge anacronismul (Teoteoi 2002 16) și care începe dinspre obiect înspre subiect cu înțelesurile proprii momentului istoric și ale duratei istorice cercetate, deși preocupările în cercetare aparțin subiectului.

Profesorul Tudor Teoteoi susține poziția istoricului Nicolae Bănescu cu privire la situațiile sociale din trecut, respinge judecarea oamenilor și a faptelor trecutului cu ideile timpului nostru, fiecare epocă având un climat moral de la care nimeni nu se poate sustrage. Am considera, pe baza a ceea ce redăm în discuția de mai jos, că realitățile cercetate de istoric trebuie să fie conforme naturii umane și aspirațiilor ei, în discuție fiind aici nu natura umană în sine, ci schimbările care au loc în experiențele și reglementările sociale. Totodată, cu privire la cercetările sale, ne aduce în fața unei mari sarcini de a integra concluziile cercetării sale în cadre istoriografice semnificative: de la contribuțiile cu privire la romanitatea orientală și moștenirea bizantină, la istoria evului mediu românesc și traducerea izvoarelor. (Mihăescu, Lăzărescu, Tanașoca, Teoteoi 1982) Dincolo de „muncă, inteligență și talent”, mai cu seamă literar (Teoteoi 1971 90), calități pe care N. Iorga le considera necesare unui bun istoric, profesorul Tudor Teoteoi (= T.T. cum alege să se semneze uneori), acordă o atenție sporită variatelor semnificații ale formelor istorice bizantine și de istorie medievală în general, termenilor istorici, simbolurilor, imagologiei istorice etc. dar este și un cercetător și om al *logosului*, păstrând astfel la nivel înalt noțiunea de cărturărie, prin cele cercetate și scrise, în cadrele specifice formării sale ca istoric al Evului Mediu și perioadei post-bizantine, academicianul Ioan-Aurel Pop menționându-l printre creatorii de școală (Pop 2011 33), contribuția sa fiind consemnată recent și în lucrarea de mari dimensiuni a lui Marius Telea. (Telea 2021 116, 117)

Interesat de redarea realităților trecutului prin expuneri în care sunt întrețesute momente istorice, bine conturate prin stilul ales, foarte importante sunt reflecțiile cu privire la istorie și metoda istorică. Chiar de la o primă lectură a lucrărilor publicate, aceasta din urmă reiese limpede. În acest sens, avem în vedere mai multe studii care vor fi prezentate în a doua parte a studiului nostru, unde abordăm temele menționate mai sus. Este suficientă aruncarea unei priviri asupra aparatului critic și bibliografiei care, dacă ni se permite vreo comparație, pot aminti ușor de procedeele laborioase în scriitură al lui A. D. Xenopol, N. Iorga și ca aplecare de *amănunt* amintește de D. Onciul. Dar la o privire mai atentă, meșteșugul istoricului/concepția despre istorie se observă și din alte abordări.

Eliminând din discuție realismul naiv, depășit de mult, dar și subiectivismul, astăzi la modă, pentru profesorul Tudor Teoteoi numai faptul sau întâmplarea reală cunoscute prin surse, dar reconstituite de istoric, devin un adevăr istoric. Ceea ce caută istoricul, pentru confirmare, este ceea ce „se reflectă corespunzător în izvoare” (referința aceasta apare în notele de cercetare ale profesorului Tudor Teoteoi pe care le-am parcurs). Despre această corespondență vorbește deseori și N. Iorga în lucrările sale.

Când scrie despre Steven Runciman, reține faptul că la noi „<istorioară> și <povestire> desemnează același lucru, adică relatarea unui fapt sau a unei întâmplări reale, petrecute totdeauna în trecut, chiar dacă acest trecut este foarte apropiat de noi, de-a dreptul recent uneori, sau foarte îndepărtat, devenindu-ne cunoscut numai prin

intermediul surselor istorice. Adevărul astfel reconstituit devine unul istoric”. (Teoteoi 2011 7) Scrierea și înregistrarea a ceea ce este considerat istorie a trecut prin diferite etape: istoricii relatau atât povestiri despre întâmplări veridice, cât și povești inspirate din fapte reale și mituri/legende, în cazul lui Herodot; în plină epocă romană „reținem încleștarea dintre tendința spre exuberanță literară și cea devotată în primul rând preciziei, mult mai arid exprimate” (exemplul *Dialogurilor* lui Lucian); Thoukidides care pune pe primul plan „explicarea faptelor ori fenomenelor istorice”; doctrina creștină încadrează faptele/fenomenele istorice în „viziunea universalistă privitoare la finalitatea istoriei și evoluția în conformitate cu planul ceresc de mântuire a neamului omenesc” (Teoteoi 2011 7), și după ce începând cu Eusebius de Cezareea se făcuse loc larg documentului, mult mai târziu abordarea istoriei culminează cu impulsul dat de pozitivism cu acea „încredere față de metodele și rezultate științei experimentale”. (Clément, Demonque, Hansen-Løve, Kahn 1999 406) Cu înțeles mai larg și în contextul în care apare termenul „pozitiv semnifică aici ceea ce e dat sau prezentat, ceea ce trebuie acceptat așa cum îl găsim, neavând nevoie de explicație; cuvântul e menit să sune ca un avertisment împotriva încercărilor teologiei și ale metafizicii de a trece dincolo de lumea ce se oferă observației, în căutarea unor cauze sau scopuri ultime. Întreaga cunoaștere umană veritabilă este cuprinsă între hotarele științei ca studiu sistematic al fenomenelor și ca explicare a legilor după care ele se desfășoară”. (Flew 1999 274) În istorie, pozitivismul a impulsionat aplecarea spre cunoașterea faptelor prin publicarea izvoarelor (este și cazul editării izvoarelor în domeniul bizantinisticii). Reluarea pozitivismului, pe un alt plan, între 1920-1930 cu „pozitivismul logic”, așa numitul „Cerc de la Viena”, a dus la contribuții de scurtă durată, „lumea faptelor” și a explicațiilor acestora fiind mult mai largă decât și-au dorit pozitivistii. Dar pentru că termenul apare de câteva ori la Tudor Teoteoi, redăm și cuvintele folositoare ale lui Paul Ricœur, cu referire la cercetarea istoriei, care susține validitatea axiomelor metodei pozitivistice în acest fel: „Pozitivismul nu depășea nivelul criticii documentare; modelul său fizic, de altfel, era el însuși sărac și fără mare raport cu fizica fizicienilor. Dar, dincolo de fetișismul său privitor la faptul în sine — deja fals în fizică, unde, nici acolo, nu mai există fapte care sar în ochi — pozitivismul ne reamintește că nici judecata de importanță, nici teoria, nici imaginația temporală, nici, mai ales, simpatia, nu lasă istoria în seama nu se știe cărei nebunii subiective; aceste dispoziții subiective sunt dimensiunile chiar ale colectivității istorice”. (Paul Ricœur 1996 42) Cu aceste amănunte ajungem la „noua istorie”/ Școala de la „Annales” la care face referire profesorul Tudor Teoteoi când comentează opera lui Steven Runciman. (Teoteoi 2011 8)

Recunoaște impulsurile date de pozitivism, așa cum procedează când analizează opera lui Nicolae Bănescu, pe care o vede „[...] după modelul și exigențele pozitivismului. De aici derivă meritele expunerii, care este documentată, îndreptată spre lămurirea faptului concret, a detaliului cu semnificație istorică” (Teoteoi 2000 26), și apreciază rosturile „istoriei povestite”. Chiar dacă pare mai puțin atras, în unele lucrări, spre „structurile” social-economice ale „noii istorii”, ca

explicație teoretică a mișcării istoriei (așa cum afirmă și despre Steven Runciman — văzându-l ca pe ultimul reprezentant al istoriei povestite), ceea ce se întrezărește din lucrările sale, dar ca interpretare a evenimentelor și scriere istorică, este și influența venită din direcția „noii istorii”, mai ales atunci când consideră isihasmul, într-un studiu amplu dedicat acestui curent teologic din lumea bizantină, un fenomen de durată lungă și de anvergură. (Teoteoi 2008a 97) Și tot în cadrul mai larg al cercetării isihasmului, apare și termenul „bizantinism”, prin care înțelege, sub formă pozitivă, închegarea unor forme de viață religioasă cu răsfrângeri și asupra altor domenii ale vieții creând solidarități în ultima parte a existenței statului bizantin: „Patriotismul bizantin al lui Palamas se potrivea deci întru totul cu pătrunderea valorilor spirituale ale Bizanțului în toată lumea ortodoxă a aceluși timp. Un loc aparte în transmiterea acestui ultim val de bizantinism în rândul celorlalte popoare [...]”. (Teoteoi 2007 164) Importanța cercetării istoriei Imperiului bizantin, pentru istoria noastră, fiind crucială și după cum vom vedea în doua parte a studiului nostru ea apare ca o temă constantă în prezentările și concluziile cercetărilor sale:

„Scopul și însemnătatea fundamentală a studiilor bizantine rezidă în marea lor capacitate de a oferi repere pentru încadrarea trecutului nostru în fluxul general al evoluției istorice, de a ne facilita plasarea unor fapte, fenomene sau procese pe coordonatele perene ale istoriei universale, ca și de a oferi răspunsuri corespunzătoare la eterna poveste însăilată în scenarii atât de diferite, în fața <tăcerii impersionante> a surselor privitoare la viața și existența românilor în <mileniul întunecat> al marilor migrații, Imperiul bizantin fiind situat cel mai mult în apropierea lor, nu numai ca timp, ci și ca spațiu de desfășurare”. (Teoteoi 2020 16)

Ca expunere, profesorul Tudor Teoteoi rămâne la evidențierea temelor de istorie prin cercetarea problemelor extrase din izvoare, explicațiile urmează în mod firesc, sub formă critică, analitică, nefiind impuse *apriori*: de aceea respinge teoria imigraționistă a lui Georg Stadtmüller, care se întemeiază nu pe cunoașterea intrinsecă a istoriei poporului român, ci pe „cunoașterea apriorică de analogii istorice” (Teoteoi 1994 92), acesta trecând dincolo de mărturia izvoarelor, în timp ce profesorul Tudor Teoteoi insistă asupra argumentelor aduse de arheologie pentru teza continuității. (Teoteoi 1994 95) Această reacție vine ca urmare a nefolosirii vreunui sistem interpretativ care să uniformizeze fenomenele istorice și datele întretesute în firul narativ; stilul este acela al depășirii *istoriei povestite* înspre *problematizare* și „anchetă reflexivă” (prin explicații științifice, adică obiective, ale izvoarelor), localizând faptele istorice singulare și irepetabile, cu o tehnică extrem de riguroasă aplicată detaliilor urmărite în variate surse și redată pe pagini întregi, dar întretesute prin formă aleasă și expunere clară, având o densitate a firului narativ care nu face textul neclar. Remarcă importanța, pentru istoric, „a virtuților de povestitor” și acestea trebuie conjugate cu acele „calități științifice ale expunerii”.

(Teoteoi 2003 5) În ultimă instanță, în abordarea studiilor sale, profesorul Tudor Teoteoi ne asigură de dinamica lecturii, dar ne și invită la luarea unei poziții:

„Dincolo de o înșirare de fapte ori evenimente, cititorul este îndemnat la numeroase conexiuni, la utile constatări și semnificative comparații, pentru mai buna înțelegere a unor situații din trecut, ca și de astăzi, la o atitudine prudentă și echilibrată în evaluarea fenomenelor istorice, la o eventuală selecție de valori care s-ar cuveni păstrate și chiar apărate”. (Teoteoi 2008b 5)

Confirmarea, prin urmare, în cercetarea istoriei nu este dată de urzeala cuvintelor — chiar dacă istoria este o știință care are ca unealtă cuvântul; convingerea și confirmarea nu stau în limbaj —, ci în ceea ce istoricii stabilesc a fi „fapte istorice”, pornind de la „întâmplat” în cadrele spațio-temporale ale existenței umane. Ca atare, pe Nicolae Iorga, ca istoric al cruciadelor târzii, profesorul Tudor Teoteoi l-a analizat din perspectiva utilizării izvoarelor, a concepției despre istorie și a literaturii de specialitate. A acceptat de la Iorga discuția despre permanente istorice („linii comune”, „scheme de dezvoltare”, „idei generale”, „principii explicative imanente dezvoltării istorice”), ca fiind niște categorii generale, căci „în fapt în cunoașterea istorică se pot deosebi mai multe permanente, raportate la domenii și grade diferite”. (Teoteoi 1971 97)

Pe linia lui Nicolae Iorga și Nicolae Bănescu, cu o discuție în cadrul mai larg al bizantinologiei dintre cei doi, reia cuvintele lui Iorga, căruia îi recunoaște în altă parte „formația psihologică mai adecvată” (Teoteoi 1971 89, 126): ca istoric pornești de la „mărturia de viață care este documentul”, dar nu ne putem închipui că documentul cuprinde adevărul total și prin urmare se impune interpretarea, ceea ce implică erudiția și spiritul critic. Aceasta indică depășirea pozitivismului îngust (o „obiectivitate strâmtă”, în termenii lui Paul Ricœur), dar și reținerea de la speculații atunci când scrie că „este greu de verificat o posibilitate în eventualitatea unui fapt istoric ce nu s-a produs [...]”. (Teoteoi 1971 100) În perioada relativ timpurie, lui Nicolae Iorga i-a scos în evidență exagerarea „idealismului istoric” și că astfel nu a „considerat că fenomenele istorice sunt determinate de infrastructura societăților umane, atribuind rolul determinant fenomenelor din sfera spiritualului”. (Teoteoi 1971 102, 109) Totodată reține și faptul că Iorga nu s-a ocupat prea mult, ca istoric al culturii, de acele „curente spirituale ale căror legături cu realitatea nemijlocită sunt mai greu sesizabile: așa se învederează situația din modul în care a tratat uneori aspecte ale misticii bizantine sau scolasticii apusene, despre care nu vom găsi la el cele mai dense pagini”. (Teoteoi 1971 126) Dar istoria e, după Iorga, „prezentarea succesivă a stărilor de spirit care au creat faptele”. (Teoteoi 1971 102) Ulterior, profesorul Tudor Teoteoi, preocupat și de partea târzie a istoriei bizantine, acordă o atenție sporită formelor de viață religioasă și curentelor spirituale. De altfel, scrie despre Țările Române în veacul al XVI-lea, acoperind partea de cultură, și afirmă factorii spirituali ca mișcători ai culturii: „Constatăm deci că factorii spirituali care au favorizat scrisul în limba română au fost multipli [...]”. (Teoteoi 2001 678) Astfel, scoate în evidență o subiectivitate rezonabilă, vorbește despre faptul că istoricul acordă atenție anumitor mentalități, stări de spirit care au legătură directă cu viața

socială, care corespund „firii dinamice” a istoricului/ cercetătorului, ceea ce dezvăluie „conexiunea dintre stările psihologice și evenimentele istorice importante”. (Teoteoi 1971 126)

La momentul îngrijirii sintezei de istorie bizantină a istoricului Nicolae Bănescu, profesorul Tudor Teoteoi notează că aceasta este importantă pentru „adevărurile revelate aici, adevăruri care pentru cititorul zilelor noastre și pentru nivelul actual al studiilor bizantine pot apărea pe alocuri prea restrânse, individuale și parțiale dacă le raportăm la gradul de generalitate al sintezelor actuale care păcătuiesc însă și ele uneori printr-o tendință exagerată către *socializarea istoriei* (s.n.) și impunerea unor veșminte prea largi pentru osatura faptelor istorice pe care se văd chemate să le îmbrace”. (Teoteoi 2000 13)

Ca urmare a acestor considerații, profesorul Tudor Teoteoi susține punctul de vedere al istoricului Bănescu (care începând cu 1948 a apărât libertatea de gândire) care nu căuta să aplice societăților trecute rețete și concepte operante în lumea de astăzi (adică a cere regimului feudal ideile de azi ale expropriării agrare sau votului universal), ci pornea de la cunoașterea realităților trecute, către lumea actuală, care este un produs al acestui trecut, nicidecum invers. Se pornește de la decriptarea izvoarelor lumii trecute, care sunt și izvoare ale realităților prezente. (Teoteoi 2000 14) Profesorul Tudor Teoteoi arată cât de amară este situația în care se instalează cenzura în domeniul cercetării: redă cazul unul studiu scris de Nicolae Bănescu, în 1971, din care un paragraf a fost suprimat de autorități datorită deselor referiri la creștinism. (Teoteoi 2000 10) Această constatare este extrem de importantă astăzi în contextul sociologizării excesive a istoriei care a inversat raportul cronologic al etapelor temporale, al cauzelor-efectelor (ca ordine firească), dinspre autoritarismul politic pericolul societății fiind ruina individualității umane (Teoteoi 2000 19), aspect la care tradiția noastră istoriografică a fost mai atentă, istoria „politizându-se” ușor în aceste condiții și care totodată înseamnă a da „frâu liber soluțiilor de ruptură brutală cu trecutul, de înlăturare a oricărei continuități cu acest trecut și cu instituțiile sale, chiar și cu cele mai reprezentative ori mai venerabile”. (Teoteoi 2000 14) Astfel, „trecutul nu poate fi înțeles și perceput corect dacă îi aplicăm concepte ale lumii de astăzi, pe care lumea de altădată nu le cunoștea” (Teoteoi 2000 14). Tot în acest sens, „proiectarea concepțiilor proprii națiunii moderne asupra imperiului medieval este la fel de greșită ca și încercarea de readucere a imperiului medieval în viața națiunilor actuale”. (Stănescu 1989 96)

În continuarea celor de mai sus, pentru deosebirea științificului de politic, în eseu *Sud-Estul european ca zonă de interferențe și mărturie istorică a unității europene*, publicat în 1996, unde scrie despre raportarea permanentă la celelalte popoare ale acestui spațiu, unitatea și identitatea proprie, planul religios, domeniul cultural etc. profesorul Tudor Teoteoi comentează, cu discernământul istoricului, următoarele:

„Datorită numeroaselor interferențe cu alte spații europene, cum ar fi cel est-european sau central-european, multe zone ale sale pot fi incluse cu egală îndreptățire și în aceste spații de cultură. Chiar teritoriul românesc este foarte sensibil la asemenea multiple atribuiri, atât prin poziția sa geografică, precum și prin conexiunile culturale ale provinciilor sale. Întrucât la ordinea zilei se află competiția pentru integrarea mai rapidă în structurile europene și admiterea în NATO, iar țările Grupului de la Vișegrad, în majoritate central-europene, în orice caz situate în afara Sud-Estului european luat în accepțiunea cea mai răspândită a acestei noțiuni, au șansa de a fi primele admise, ținând seama și de faptul că, din anumite considerente geo-strategice, Departamentul de Stat al SUA a inclus România în categoria țărilor central-europene, se poate pune problema dacă nu e cazul să părăsim corăbioara Sud-Estului european, unde România a deținut totdeauna o poziție fruntașă, pentru o strapontină în vedeta mai rapidă a Europei Centrale, loc incomod, situat în marginea celorlalți, care ne vor solicita în continuare vize pentru a rezida fie și numai temporar printre ei. Considerăm că este necesar să deosebim latura științifică de cea politică a lucrurilor, adică să distingem conținutul lucrurilor de ambalajul lor. În orice caz, este preferabil să ne spunem sud-est europeni, ducând însă o viață la nivelul Europei Centrale, decât să ne spunem central-europeni, dar să trăim în funcție de toate avatarurile prin care a trecut Sud-Estul european. În deceniile trecute, am întâlnit locuitori din sate situate în imediata vecinătate a unui oraș, deosebit de fericiți la auzul știrii că, începând cu o anumită dată, satul lor urma să fie inclus în perimetrul orașului. Singura motivare a bucuriei lor consta în eticheta de <orașeni> cu care urmau a se fâli în viitor, viața lor continuând să fie altminteri la fel de grea ca și înainte. Să nu ne lăsăm impresionați de etichete, de forme fără fond”, așa cum s-a întâmplat adeseori în trecutul nostru. Chiar dacă vom ajunge la nivelul statelor avansate din Occident, interesul nostru pentru studierea Sud-Estului european nu va diminua, ci va spori în dimensiuni. Orice umanist european, de oriunde ar proveni el, este conștient de faptul că originile civilizației pe care o servește se află tocmai în partea care astăzi se găsește rămasă în urmă față de restul străvechiului nostru continent”. (Teoteoi 1996 25, 26)

Cuvintele profesorului Tudor Teoteoi amintesc de cuvintele de încheiere ale lui Nicolae Iorga din *Ce este Sud-Estul European*: „[...] lucrul cel mare și bun este să începem de la ceea ce este ca să ajungem la ceea ce trebuie să fie. Nu vreau să pun mai mult decât atâtă [...] ideile acestea odinioară au fost primite cu indiferență, pe urmă cu un interes foarte superficial, iar de la o bucată de vreme, călduros acceptate în vederea unor anumite scopuri momentane, conferințe balcanice, cu lume mai potrivită, mai nepotrivită, președinți de comitete care nu știau bine ce este România și vice-versa, dar se duceau să facă Uniunea Balcanică, și tot felul de ziariști, care sunt datori să fie enciclopediști, dar aceasta nu înseamnă că și sunt, și ne-am ales numai cu protocoale, care sunt foarte bune, dar dorim să le vedem executate cu aceeași eficacitate și sinceritate de toată lumea”. (Iorga 1940 14)

Cu toate acestea, cercetarea istoriei scoate în evidență „caracterul și valențele europene ale istoriei medievale românești” (Teoteoi 2007 8) și profesorul

Tudor Teoteoi primește călduros sub editarea sa studii de istorie medievală care, la momentul respectiv, s-au constituit în pledoarii pentru integrarea noastră în „construcția politică” a Uniunii Europene. (Teoteoi 2007 7) Însă, așa cum am observat mai sus, este vorba de valențele europene românești ca experiențe istorice comune și nu de politizarea temelor de istorie medievală.

În domeniul științelor, cu privire la adevăr, profesorul Tudor Teoteoi reține și subscrie ideilor istoricului N. Bănescu: „moda reprezintă un adevăr aparent, iar adevărul aparent poate fi un adversar al adevărului, mai perfid decât neadevărul însuși”. (Teoteoi 2000 14) În cadrul acestei discuții, cu referire la contribuțiile istoricului Nicolae Bănescu, susține „clasicismul”, „lumea de bine și de frumos a antichității romane”, „umanismul” astfel încât realitățile istorice să fie cât mai „conforme naturii umane și aspirațiilor ei milenare” (Teoteoi 2000 14). În direcția concepțiilor analizate, soluția este una a continuității cu trecutul, nu a rupturii totale, ci una a justeii măsurii. (Teoteoi 2000 15) Prin cercetările sale, nefiind desigur agnostic cu privire la posibilitățile de cunoaștere istorică, cu referire la o parte a studiilor sale și reflectând asupra metodei de lucru, profesorul Tudor Teoteoi a fost, chiar și în cazul formulei *misterul istoriei* preluată de la J. Daniélou (Daniélou 1996), „preocupat să contribuie la cunoașterea și precizarea unor detalii, dintr-o firească năzuință profesională, dar mai presus de toate să îmbine stăpânirea faptului mărunț cu descifrarea marilor linii ale evoluției istorice, cu sublinierea paralelismelor din viața societăților medievale, a avantajelor oferite de studiul comparat al trecutului, din convingerea profundă că numai astfel pot fi dezlegate mai ușor <enigmele> sau tainele acestuia, poate fi sesizat mai bine *misterul istoriei* [...]”. (Teoteoi 2008a 14)

Bibliografie

- Clément, Demonque, Hansen-Løve, Kahn 1999 – E. Clément, C. Demonque, L. Hansen-Løve, P. Kahn, *Filosofia de la A la Z*, București, 1999.
- Daniélou 1996 – J. Daniélou, *Reflecții despre misterul istoriei*, București, 1996.
- Flew 1999 – A. Flew, *Dicționar de filosofie și logică*, București, 1999.
- Iorga 1940 – I. Nicolae, *Ce este Sud-Estul European*, București, 1940.
- Mihăiescu, Lăzărescu, Tanașoca, Teoteoi 1982 – H. Mihăiescu, Haralambie; R. Lăzărescu, Radu; N.-Ș. Tanașoca, Nicolae Șerban; T. Teoteoi, *Fontes Historiae Daco-Romanae. Izvoarele istoriei României*, vol. IV, *Scriitori și acte bizantine. Secolele IV-XV*, București, 1982.
- Pop 2011 – I.-A. Pop, *Direcții și tendințe ale istoriografiei române contemporane, în Istoriografie, cultură și politică în vestul României. Omagiu profesorului Viorel Faur, la împlinirea vârstei de 75 de ani*, Radu Romînașu (coord.), Oradea, 2011, pp. 25-42.
- Ricœur 1996 – P. Ricœur *Istorie și Adevăr*, București, 1996.

Telea 2021 – M. Telea, *Istoria și spiritualitatea Imperiului Bizantin*, vol. I, Alba Iulia, 2021.

T. Teoteoi 1971 – T. Teoteoi, *Nicolae Iorga, Istoric al cruciadelor târzii*, în Eugen Stănescu (coord.), *Nicolae Iorga — Istoric al Bizanțului*, București, 1971.

Teoteoi 1989 – T. Teoteoi, *Civilizația Statului Asăneștilor între Roma și Bizanț*, în Eugen Stănescu (coord.), *Răscoala și Statul Asăneștilor*, București, 1989.

Teoteoi 1994 – T. Teoteoi, *Teoria imigraționistă a lui Georg Stadtmüller*, în *Sud-Estul și Contextul European*, Buletin I, 1994, pp. 87-96.

Teoteoi 1996 – T. Teoteoi, *Sud-Estul european ca zonă de interferențe și mărturie istorică a unității europene*, în *Sud-Estul și contextul european*, Buletin VI, 1996, pp. 23-26.

Teoteoi 2000 – T. Teoteoi, *Nicolae Bănescu <1878-1971> și sinteza sa de istorie bizantină*, în Nicolae Bănescu, *Istoria Imperiului Bizantin (313-610)*, vol. I, București, 2000.

Teoteoi 2001 – T. Teoteoi, *Cultura în secolele XIV-XVI*, în Ș. Ștefănescu, C. Mureșan, T. Teoteoi, *Istoria românilor. De la universalitatea creștină către Europa „Patriilor”*, vol. IV, București, 2001.

Teoteoi 2003 – T. Teoteoi, *Notă privind editarea volumului al II-lea*, în Nicolae Bănescu, *Istoria Imperiului Bizantin (610-1081)*, vol. II, București, 2003.

Teoteoi 2007 – T. Teoteoi, *Ștefan cel Mare între tradiția bizantină și cea apuseană*, în Tudor Teoteoi (coord.), *Ștefan cel Mare și epoca sa. Culegere de studii*, București, 2007.

Teoteoi 2008a – T. Teoteoi, *Byzantina et daco-romana. Studii de istorie și civilizație bizantină și românească medievală*, București, 2008.

Teoteoi 2008b - T. Teoteoi, *L'hésychasme - valeurs sociales d'un idéal asocial*, în *Revue des Études Sud-Est Européennes*, vol. XLVI, 1-4, 2008, pp. 97-134.

Teoteoi 2011 – T. Teoteoi, *Cuvânt înainte. Steven Runciman – un ultim reprezentant al istoriei povestite*, în Steven Runciman, *Vecerniile siciliene*, București, Ed Nemira, 2011 (col. „Byzantium”).

Teoteoi 2020 – T. Teoteoi, *Bizanț, romanitate orientală și români în Evul Mediu*, București, 2020.

Zugravu 2021 – N. Zugravu (recenzie), Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”*, (serie nouă), Tom LXVII, 2021, pp. 513-525.

<http://ebooks.unibuc.ro/istorie/ideologie/1.htm>